

Cleuna, god. I., br. 1, Livno, 2014., 432 str.

Cleuna je časopis Franjevačkoga muzeja i galerije Gorica - Livno u kojem se publicira kulturna i znanstvena problematika s područja arheologije, etnologije, umjetnosti, povijesti umjetnosti, povijesti i bibliografije. Cilj časopisa jest populariziranje društveno-humanističkih i prirodoslovnih znanstvenih tema s posebnim naglaskom na kulturu. U prvom broju časopisa *Cleuna*, koji je tiskan 2014. godine, objavljeno je trinaest članaka i dvije bibliografije, a obrađuju različite teme s prostora Bosne i Hercegovine.

U prvom radu pod nazivom "Franjevački muzej i galerija Gorica - Livno" (str. 11-28), autor Josip Gelo donosi povijesni pregled nastanka Franjevačkoga muzeja i galerije Gorica - Livno. Govori o počecima muzejske djelatnosti na području livanjskoga kraja, o ulozi franjevac koji su osnovali samostansku zbirku, uredili prostorije u krilu samostana za potrebe muzeja, te na taj način sačuvali bogatu arheološku, sakralnu, etnografsku, numizmatičku, filatelističku, umjetničku zbirku, kao i zbirku staroga oružja, bogatu knjižnicu i pismohranu. Gradnjom nove muzejske zgrade 1995. godine dolazi do postavljanja stalnih postava, te se tako u zapadnome samostanskom krilu nalazi stalni memorijalni postav slika akademskoga slikara Gabriela Jurkića, sakralni postav i knjižnica, a u novosagrađenome muzeju arheološka zbirka, zbirka staroga oružja i vojne opreme, dok je u trijemu postavljen lapidarij arheološke zbirke.

Rad Marije Marić Baković i Gordane Car nosi naziv "Konzervatorsko-restauratorski radovi i rezultati najnovijih analiza na tekstilnome plaštu iz prapovijesnoga zemljanog tumula br. 16, Pustopolje, Kupres" (str. 29-47). Vuneni plašt, o kojemu se u ovom radu govori, smješten je u stalnom postavu FMGG-a u Livnu, a potječe iz brončanodobnoga tumula br. 16, s lokaliteta Pustopolje - Kupreško polje, gdje je u lipnju i srpnju 1983./1984. izvedeno sustavno arheološko iskopavanje. Navedeni plašt pronađen je u središtu zemljanoga tumula, u drvenoj grobnoj konstrukciji u kojeg je bio umotan pokojnik. Dimenzije plašta su 300 x 170 cm, a istkan je od vunениh vlakana dobivenih od "balkanskoga" muflona ili divlje ovce. Zbog anaerobnih uvjeta unutar tumula plašt je sačuvan čitav, ali, na žalost, tijekom iskopavanja nagle promjene mikroklimatskih uvjeta dovele su do raspadanja pokojnikova tijela, te tako i do velikih oštećenja platna koje se raspalo na 596 fragmenata. Prema prvotnoj analizi koja je objavljena sredinom 80-ih godina 20. st., starost groba iznosi od 3660 +/- 120 godina pr. Kr., dok novijom analizom autorice

plašt i grob plemenskoga vođe iz tumula datiraju u razdoblje između 1495. i 1435. godine pr. Kr. (3195 +/- 30).

Andrijana Pravidur u radu pod nazivom "Prapovijesne igračke i minijature posude iz zbirke Zemaljskoga muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu" (str. 49-93) kataloški donosi podatke o 112 obrađenih primjeraka dječjih igračaka i minijature posuda s lokaliteta Donja Dolina i Velika Gradina u Varvari na izvoru Rame. Autorica ovim radom želi skrenuti pozornost znanstvene javnosti na važnost ovih predmeta koji su u znanstvenoj literaturi bili veoma šturo i površno interpretirani. Osvrćući se na povijest istraživanja kao i na relevantnu arheološku literaturu, zapaža kako su navedene vrste predmeta redovito bile zanemarivane, spominjane samo usput, pa samim time ozbiljnijih interpretativnih pokušaja nikada nije ni bilo. Kao uzrok navodi nesustavna arheološka istraživanja s početka 20. stoljeća u kojima često nije pobliže zapažen niti zabilježen kontekst ovakve vrste nalaza. Na kraju navodi kako joj cilj nije bio da kronološki i tipološki odredi kontekst i stilsko-dekorativno obilježje navedenih predmeta, nego da ukaže na njihovu važnost, jer nam nesumnjivo mogu bolje predočiti ulogu djeteta u prapovijesnim zajednicama koje su obitavale na području Bosne i Hercegovine.

"Grčko-ilirski novac Apolonije i Dirahija iz zbirke Franjevačkoga muzeja na Humcu kod Ljubuškoga" (str. 95-109) rad je Ive Dragičevića koji govori o zbirci Franjevačkoga muzeja na Humcu, u prvi plan stavljajući numizmatičku zbirku. Tako donosi podatke o rasprostranjenosti, cirkulaciji te širenju grčko-ilirskoga novca s južnoga Jadrana, navodeći da ilirski gradovi Apolonija i Dirahij novac počinju kovati u 4. st. pr. Kr. po uzoru na grčki novac, a zahvaljujući razmjeni dobara novac se potom u 2. i 1. st. pr. Kr. naglo širi dolinom Neretve u unutrašnjost. Također napominje da se grčko-ilirski novac Apolonije i Dirahija brojnošću ističe na području donje Neretve i doline Trebižata, ali da, na žalost, u znanstvenoj literaturi nije adekvatno zabilježen, nego se o navedenim nalazima samo usputno i površno pisalo. Stoga je u ovom radu opisao cjelokupan inventar novca koji je pronađen na području Ljubuškoga (sedam drahmi Apolonije i 24 drahme Dirahija), od kojega je veći dio smješten u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, dok je u numizmatičkoj zbirci Franjevačkoga muzeja na Humcu pohranjeno šest drahmi Dirahija i četiri drahme Apolonije, koje na kraju rada kataloški obrađuje.

Rad "Rimsko staklo iz antičke zbirke Muzeja Republike Srpske u Banjoj Luci" (str. 111-138) potpisuje autorica Milka Đukić koja na početku rada napominje da rimsko staklo obrađeno u ovom radu u znanstvenoj literaturi nije bilo predmetom posebnih proučavanja. Stoga tipološki obrađuje 43 fragmentirane staklene posude koje potječu s lokaliteta Kastela,

Haništa i Ulice M. Tita. Veći dio obrađenoga materijala u ovom radu prvi se put prezentira široj znanstvenoj i stručnoj javnosti, a sav navedeni materijal autorica svrstava u osam skupina datirajući ga u razdoblje od 1. do 6. st., navodeći da najveći broj posuda pripada periodu s kraja 3. i 4. st. Sve obrađene posude rađene su od tanjih i debljih zidova, a boje im se kreću od mliječno bijele i bijele do svijetlozelene, maslinastozele- ne, a tek nekoliko primjeraka rađeno je od svijetloplavoga stakla.

U radu "Kult boga Libera na području Ljubuškoga" (str. 139-148) autor Radoslav Dodig govori o širenju ovoga kulta u provinciju Dalmaciju te o njegovoj asimilaciji u dolinu Neretve, s posebnim naglaskom na područje današnje općine Ljubuški. Na početku rada navodi da je Liber staro ital- sko božanstvo, štovano kao bog plodnosti, klijanja, vegetacije, te općenito rađanja i umiranja prirode. Smatra da je ishodište širenja Libero- va kulta u Hercegovini i jugozapadnoj Bosni bila Narona, u kojoj je osim Salo- ne, pronađen najveći broj posveta ovom božanstvu. Napominje da su na području Ljubuškoga pronađena tri spomenika, dva s područja desne obale Trebižata (širi potez Smokovice u Hardomilju) i jedan s lokaliteta Drini (širi predio Podjurjevice) u Mostarskim Vratima. Na dva spomeni- ka govori se o obnovi Libero- va hrama, te se na osnovi toga zaključuje da se na području Ljubuškoga nalazio hram kojemu točno mjesto još uvijek nije utvrđeno. Na kraju spominje da su promicatelji navedenoga kulta u Ljubuškom bili helenizirani oslobođenici i vojnici, a budući da je područje donje Neretve vinarski kraj, štovatelji su vjerojatno bili i trgovci vinom, gradska elita, vlasnici velikih imanja na kojima se uzgajala vinova loza, ali i ljudi skromnijega društvenog statusa, kojima Liber kao donositelj vina u svakidašnjem teretu života dušu oslobađa briga.

Autor Bratislav Teinović u radu "Museum sclopete de Bosniaca Francis- cales" (str. 149-167) analizira dio zbirke oružja i vojne opreme iz Muzeja franjevačkoga samostana Uznesenja Blažene Djevice Marije u Tolisi kod Orašja, a koji potječu iz vremena osmansko-turske vlasti. Pojašnjava fe- nomen postojanja samostanskih kolekcija oružja u Bosni i Hercegovini nastalih pod turskom okupacijom, navodeći da su prije austrougarske okupacije najvrjedniji sakupljači starina, pa tako i oružja, bili bosanski franjevci koji su najzaslužniji za sačuvanu zbirku oružja i vojne opreme u Tolisi. Potom navodi da je stručna valorizacija zbirke oružja i vojne opreme samostanskoga muzeja u Tolisi bila uistinu neophodna, čemu se pristupilo 2011. godine. Analizom oružja i vojne opreme identificirao je podrijetlo i namjenu za svaki pojedinačni predmet iz zbirke, čime su stvorene osnovne pretpostavke za njezino stručno izlaganje, kako na te- matskim izložbama, tako i na stalnoj postavci franjevačkoga samostan- skog muzeja u Tolisi. Iako je stručno obrađeno 45 predmeta iz zbirke samostana, u ovom radu prezentirano je 16 predmeta, a ilustrirani su samo najreprezentativniji primjerci.

"Iz fundusa stare knjižnice Franjevačkoga samostana sv. Petra i Pavla na Gorici u Livnu" (str. 169-192) rad je autorice Ružice Barišić koja u uvodnom dijelu navodi da je knjižnica Franjevačkoga samostana na Gorici u Livnu osnovana pedesetih godina 19. st., te da je potkraj devedesetih godina 20. stoljeća automatizirana i katalogizirana. Knjižnica posjeduje abecedni i stručni katalog (UDK), a sastoji se od tri prostorno odvojene cjeline koju čine: stara knjižnica, suvremena knjižnica te dio periodičnih publikacija. Knjižnica posjeduje više od 30.000 knjiga koje su prikupljane 150 godina i o kojoj se pisalo u više navrata, ali, na žalost, njezin fond u cijelosti nikada nije prezentiran znanstvenoj i stručnoj javnosti. Poradi toga, iz bogatoga fundusa stare knjižnice izdvaja, te kronološki obrađuje dio građe tiskan u razdoblju od 1502. do 1550. godine, a riječ je o vrlo vrijednim djelima prvih kršćanskih pisaca, crkvenih naučitelja, srednjovjekovnih povjesničara, teologa i rimskih pjesnika. Stara knjižnica broji 34 knjige koje su tiskane tijekom 16. st., ali u ovom radu, kako smo naveli, autorica obrađuje tek dio toga fundusa.

Autorica Jela Vrdoljak u radu "Božićni običaji Hrvata katolika u livanjskome kraju" (str. 193-211) terenskim istraživanjem (metodom izravnoga intervjuiranja u razdoblju od 2000. do 2002. godine) prikuplja vrijedne podatke o božićnim običajima livanjskoga kraja. Navodi da su povijesni, politički, ali i društveno-gospodarski utjecaji doveli do uvođenja novih tradicijskih oblika u božićne običaje livanjskoga kraja, pa stoga nastoji, kao i drugi autori koji su pisali o ovoj temi, običaje ovoga kraja zabilježiti i otrgnuti zaboravu. Radi bolje preglednosti autorica ciklus božićnih običaja livanjskoga kraja dijeli na tri poglavlja: Predbožićno vrijeme - došašće (advent), Pripreme za Božić i Badnji dan, te Božić i vrijeme poslije Božića. Prilikom istraživanja uočila je da se livanjski božićni običaji podudaraju s drugim krajevima kako Bosne i Hercegovine tako i Hrvatske. Na kraju navodi da je razgovarajući s ispitanicima zamijetila da većina žali za minulim vremenima, jer iako je vladala oskudica i neimaština, s mnogo više iščekivanja dočekivao se Božić, a s mnogo više topline i ljubavi slavili su se božićni običaji.

"Umjetnik - crta - posvećenje; Kolekcija crteža Gabriela Jurkića iz fundusa FMGG-a" (str. 213-238) rad je autorice Željke Markov u kojem govori o izložbi crteža Gabriela Jurkića koja je otvorena na Međunarodnom danu muzeja 2007. u Franjevačkome muzeju i galeriji Gorica - Livno. Na spomenutoj izložbi Gabrijel Jurkić predstavljen je kao crtač, portretist, dokumentarist i ilustrator, ali i kao jedan od osebujnijih predstavnika bosanskohercegovačkoga i hrvatskoga slikarskog simbolizma i secesije. Cilj izložbe bio je u tomu da se predstavi crtački dio opusa Gabriela Jurkića, te da se ukaže koliko je ta dionica bitna, to jest, koliko je utjecala na cjelokupan rad umjetnika. Na osnovi prikazanih skica posjetitelji su

mogli uvidjeti na koji je način autor gradio sliku, od pomnoga promišljanja, studioznoga pristupa svakomu detalju, te kasnijega komponiranja detalja u veću kompoziciju. Kolekcija crteža koja je izložbom prikazana, nije važna samo zbog opsežnosti likovnih zapisa, nego i zato što predočava neiscrpno vrelo crtačke inventivnosti Gabriela Jurkića, ali i detaljnije upotpunjuje sliku njegova umjetničkog stvaralaštva.

Rad pod nazivom "Livanjski kotarski predstojnici u razdoblju austrougarske uprave" (str. 239-282) potpisuje autor Damir Tadić koji na temelju izvorne arhivske građe, tiska, te relevantne literature, donosi kronološki prikaz kotarskih predstojnika livanjskoga kraja u razdoblju austrougarske uprave Bosnom i Hercegovinom. Navodi da se u tom razdoblju, poradi ostvarivanja ciljeva okupacije, najvažnija uloga povjerava državnoj upravi, na čijem su čelu bili kotarski predstojnici (kajmakami). Potom govori o tomu da je na području livanjskoga kotara u cjelokupnom razdoblju austrougarske uprave upravljalo osamnaest kotarskih predstojnika, a razlog za tako velik broj jest to što se Livanjski kotar smatrao složenim i teškim za upravljanje. Upravo poradi toga birani su iznimno obrazovani i dokazano sposobni činovnici od kojih je većina imala visoku akademsku naobrazbu. Na kraju zaključuje da je za vrijeme četrdesetogodišnje austrougarske uprave u Livnu napredak bio vidljiv u mnogim područjima života (poljoprivreda, prosvjeta, infrastruktura i dr.) te smatra da se taj napredak opravdano vezuje za kotarske predstojnike koji su na tom području djelovali.

Tomislav Perković u članku "Livanjski kraj u doba rane osmanske vladavine" (str. 283-378), temeljem opsežne literarne građe i objavljenih izvora, govori o tomu kako je Livno dospjelo pod vlast Osmanlija. Osim toga, na osnovi neobjavljenih arhivskih izvora i turskih katastarskih popisa (deftera), donosi neke nove spoznaje o povijesti ovoga kraja za vrijeme rane osmanske vladavine. Potom navodi da dolaskom osmanskih Turaka livanjski kraj stubokom mijenja duhovnu i materijalnu sliku preobražavajući se u svijet dalekoga Istoka, čime se zatire tisućljetni identitet ovoga područja, ali koje samo zahvaljujući iznimno jakom kulturološkom i duhovnom elementu starosjedilaca uspijeva sačuvati predosmanski identitet. Na osnovi ovoga rada, kojim je autor iscrpno i temeljito oslikao život ljudi livanjskoga područja prije osmanske okupacije, dobiva se i detaljnija slika o turskim provalama u Bosnu i Hercegovinu i Hrvatsku, što je posljedično i utjecalo na pad Livna u ruke Osmanlija.

Posljednji, trinaesti članak prvoga broja *Cleune* "Dnevnik fra Bonifacija Vidovića od 1942. do 1948. godine" (str. 381-421) rad je autora fra Anđelka Baruna u kojemu je bez posebnih intervencija, dnevnik fra Bonifacija Vidovića pripremio za tisak u ovomu časopisu. U navedenom dnevniku

fra Bonifacije opisuje zbivanja u Bosni i Hercegovini za vrijeme Drugoga svjetskog rata, a podatke dobiva od samih očevidaca, kojima i on pripada. Naime, prilikom boravka u fojničkome i livanjskome kraju gledao je, ispitivao i bilježio dobivene informacije o vojnim operacijama različitih vojska, njihovih zapovjednika te pojedinaca, a naglasak je stavljen na zbivanja u Livnu i okolici, koji su ga najviše zanimali. Vrijednost ovoga dnevnika jest u tomu što fra Bonifacije kratko i precizno izriče sudove o zbivanjima, različitim vojskama (partizanskoj, njemačkoj i dr.), pojedincima te o skupinama ljudi, što je ostalo skriveno i nepoznato. Želio je događaje toga razdoblja prikazati objektivno, te je od kazivanja svjedoka iz prve ruke napisao ovaj dnevnik, da preko njega istina ne izmakne zaboravu, a sve poradi objektivnije prosudbe ratnih i poratnih zbivanja u livanjskome kraju, ali i na prostoru cijele Bosne i Hercegovine.

Zadnje stranice časopisa rezervirane su za dvije bibliografije. U prvo pod nazivom "Bibliografija humoristično-zabavnoga lista *Aha*" (str. 423-426) autorica Ružica Barišić donosi podatke o humoristično-zabavnom listu *Aha* koji je tiskan početkom 20-ih godina prošloga stoljeća. List se bavio temama iz livanjskoga kulturnog, društvenog i političkog života koji je na šaljiv, humorističan, u nekim slučajevima i satiričan način prepričavao događaje toga vremena. Jedini sačuvani primjerak lista nalazi se u vlasništvu Gradske knjižnice u Livnu.

Drugu bibliografiju pod nazivom "Bibliografija humoristično-zabavnoga lista *Ohoho*" (str. 427-430) potpisuje također Ružica Barišić, u kojoj obrađuje zabavno-humoristični list *Ohoho*, koji je pandan i odgovor listu istoga sadržaja, *Aha*, tiskanom nešto ranije u Livnu. Također je i ovaj list na zabavan, satiričan i podrugljiv način predočavao društveno-politička zbivanja u Livnu i okolici. Od ovoga lista, prvi broj sačuvan je u dva primjerka, od kojih je jedan pohranjen u knjižnici franjevačkoga samostana na Gorici, a drugi u Gradskoj knjižnici u Livnu. Kao i za prethodni list *Aha*, i za ovaj se u časopisu *Tragovi* navodi da je tiskano barem još nekoliko brojeva ovoga lista.

Djelatnici Franjevačkoga muzeja i galerije Gorica - Livno zahvaljujući htijenju i entuzijizmu ostvarili su zamisao pokojnoga fra Bone Mate Vrdoljaka, a to je publikacija ovoga časopisa. Stoga se nadamo da će *Cleuna*, uz potporu mjerodavnih institucija na svim razinama vlasti, te uz potporu dobrih i mudrih ljudi, izlaziti iz tiska i u sljedećem razdoblju, te da će znanstvenici, kako eminentni tako i oni koji to tek postaju, svojim radovima doprinijeti boljoj i svjetlijoj budućnosti znanstvene zajednice Bosne i Hercegovine.

Željka Pandža